

Serhat Orakçı

AFRİKA

ANALİZ 24

EKİM 2017

Afrika'nın Geleceği

Bir Nüfus Analizi

İNSAMER
İHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
İHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

Analiz 24

Afrika
Ekim 2017

Afrika'nın Geleceği: Bir Nüfus Analizi

©İNSAMER 2017

Bu yayının bütün hakları
İNSAMER İnsani ve Sosyal
Araştırmalar Merkezi'ne aittir.
İNSAMER'in izni olmaksızın
yayının metni herhangi
bir formda yayımlanamaz,
kopyalanamaz, çoğaltılamaz
ve dağıtımı yapılamaz. Kaynak
gösterilerek alıntı yapılabilir.

Hazırlayan:
Serhat Orakçı

Genel Yayın Yönetmeni:
Dr. Ahmet Emin Dağ

Editör:
Ümmühan Özkan

Web Editörü:
Mervenur Lülecı Karadere

Referans İçin:
Orakçı, Serhat, "Afrika'nın
Geleceği: Bir Nüfus Analizi",
İNSAMER, Analiz 24, Eylül 2017.

Bu yazının içeriği ile ilgili
bütün sorumluluk müellifine
aittir.

İÇİNDEKİLER

Giriş	01
Genel Görünüm	03
Afrika'nın Demografik Yükselişi	04
Müslüman Afrika	08
Demografik Büyüme Avantaj mı Dezavantaj mı?	10
Gıda Güvenliği ve Su	11
Yoksulluk ve Göç	12
Terör ve Güvenlik	13
Değerlendirme	13

Giriş

Fransız liderler Afrika'ya daha yoğun ilgi duyarlar. Belki kıtaya baktıklarında gerçekleştiremedikleri “hayaller” akıllarına düşüyordur. “Medenileştirme” projesi adı altında sömürdükleri bu toprakların kaderiyle çok ilgliymiş gibi görünmeye çalışırlar. 2007 yılında Nicolas Sarkozy, Afrika'nın sorunlarının kökeninde “kıtasal ölçekte moderniteye duyulan alerji”nin yatığını belirten bir açıklama yapmıştı. Aradan 10 yıl gibi bir zaman geçtikten sonra Emmanuel Macron da benzer bir tonda Afrika'nın sorunları ile nüfus politikası arasında bir ilişki kurdu. Macron'un da Afrikalı kadınların 7-8 çocuk doğurmalarından yakınan bir hali vardı. Zira onlara göre bu durum modern yaşamla hiç uyumlu değildi.

Avrupa, paylaşımcı bir medeniyet olmadığından zenginliğini gelecek nesilleri ile bile paylaşmaktan çekinir. Bilindiğı gibi zenginliğı muhafaza etmek için uyguladığı nüfus politikası, kendi kıtasının soyunu kurutacak bir hal aldı. 1950'den sonra Avrupa nüfus artış hızında dramatik bir düşüş yaşadı. Ancak bu noktada benzer nüfus kontrol politikalarını Avrupa dışındaki ülkelere de empoze etme gayreti dikkat çekicidir. Batılı perspektiften bakıldığında ülke refahını arttırmanın en garanti yolu nüfus artışını kontrol altına almaktır.

Doğurganlığı azaltmaya yönelik politikaların uygulanmasının şidetle tavsiye edildiğı, hatta bu yönde baskı dahi yapıldığı yerlerden biri

Afrika'dır. Öyle ki bu politika nede niyle AIDS, Ebola gibi hastalıkların ve açlık krizlerinin Afrika'daki nüfusu kontrol altına almak için küresel aktörler tarafından suni olarak yaratıldığı yönünde izahatlara da aşınayız. Her ne kadar bu yorumlar komplo teorileri kıvamında zihinlerde yer etse de özellikle Batı'nın Afrika'daki nüfus artışından huzursuz olması güvenlik, göç gibi endişeler nedeniyle anlaşılabilir.

Nüfus politikaları önemlidir; çünkü aldığınız karar nesiller sonra etkisini göstererek ülkenizin gücü ya da güçsüzlüğü haline gelebilir. Uluslararası ilişkiler disiplini içinde yapılan güç tanımları içinde ülkelerin demografisi de belli bir ağırlığa sahiptir. Güç formülasyonlarında teknoloji, askerî kapasite, yer üstü ve yer altı zenginlikleri, tarihî ve kültürel derinliğin beraberinde nüfus da özgül bir ağırlığa sahip olmuştur. Bu yüzden tüm güç formülleri ülkelerin nüfuslarına değişik düzeylerde önem atfeder. Son dönemde Çin ve Hindistan gibi ülkelerin küresel aktör haline dönüşmesinde, barındırdıkları nüfus yoğunluğunun payı çok büyüktür kuşkusuz.

Bu çalışmaya ilham veren istatistiklerden biri 2015-2050 arasında dünyada beklenen nüfus artışının belli başlı bazı ülkelerde yoğunlaşmış olması gerçeğidir. Bu ülkeler sırasıyla; **Hindistan, Nijerya, Pakistan, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Etiyopya, Tanzanya, ABD, Endonezya ve Uganda**'dır. Görüldüğü gibi nüfus artışının yoğunlaştığı

dokuz ülkeden üçü Asya ülkesi, biri Amerika ülkesi ve beşi Afrika ülkesidir. Bu da demek oluyor ki, önümüzdeki 33 yıl içerisinde dünya nüfus artışı büyük oranda Asya ve Afrika kıtalarının da gerçekleşecektir.

Türkiye'nin bulunduğu konum itibarıyla hem Asya hem de Afrika ile coğrafi yakınlığı, aslında bu nüfus değişimlerinin bizler tarafından da yoğun olarak hissedileceğini göstermektedir. Bunun ne oranda olacağını kestirmek elbette zor ancak söz konusu zaman periyodunun çok da uzak olmadığını belirtmek gerekir. Bugün doğan bir bebek 33 yaşına geldiğinde nüfusu 10 milyara dayanmış bir dünyada yaşayacak ve Afrika şu an görüldüğünden daha farklı görünecek.

Biz bu kısa çalışmada Afrika'nın demografik değişimine bir göz atmak niyetindeyiz. Nüfus değişimleri sadece kıtanın dışarıyla ilişkileri değil kıta içi dengeler açısından da önemli görünüyor. Bu çalışmada Birleşmiş Milletler (BM) Ekonomik ve Sosyal İşler Departmanı nüfus verileri baz alınacaktır. Departmanın sunmuş olduğu nüfus verilerini baz alarak onlara bir anlam kazandırmaya çalışacağız. Bu yüzden önce kıtanın günümüzdeki genel görünümünü arz eden değerleri ortaya koyarak başlamamız gerekiyor.

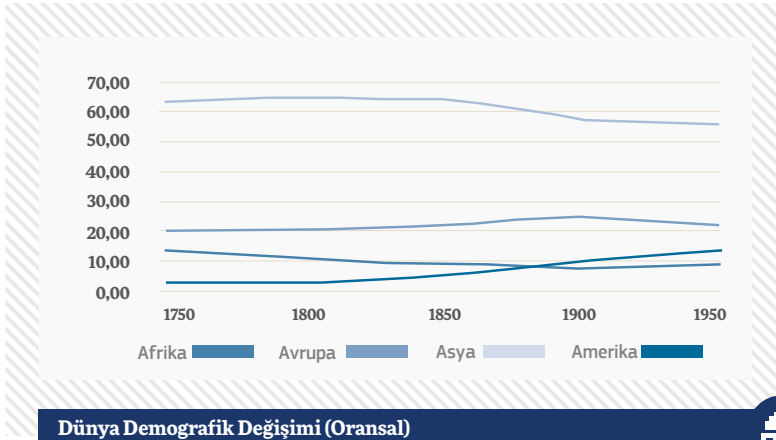
1950'den sonra özellikle Afrika kıtası yoğun bir nüfus artışına sahne olmuştur. Gerek sömürgeciliğin sona ermesi gerekse sağlık koşullarında sağlanan iyileşmeler sayesinde Afrika demografik bir güç olma eğilimi göstermeye başlamıştır.

Genel Görünüm

Afrika kıtası uzun sömürgecilik döneminde demografik açıdan gelişim gösteremedi. Bunun başlıca sebebi, kölelik nedeniyle Afrikalıların başka coğrafyalara taşınmasıydı. Erkek nüfusunun azaldığı bu dönemde bebek ölümlerinin yüksek oluşu da kıta nüfusunun hep azalmasına yol açtı. Afrika ülkelerinin bağımsızlık kazandığı 1960'lara kadar devam eden bu trend nedeniyle Afrika, demografik açıdan hep küçüldü. 1750'de dünya nüfusu içinde Afrikalıların oranı %13,4 iken bu oran 1950'de %9'du. Grafikte de görüldüğü

gibi dünya nüfusunun kıtalar arası dağılımında Afrika kıtasının nüfusu 1750-1950 arası dönemde oransal olarak daima düşüş göstermiştir. Buna karşın Avrupa ve Amerika kıtasının nüfusu oransal bazda artmıştır. Benzer bir düşüşü Asya kıtası da yaşamıştır. Bebek doğumlarının en fazla olduğu her iki kıtada yaşanan bu düşüş dikkat çekicidir. Göç, sağlık koşulları ve bir dönem kölelik, bu düşüşün başlıca sebeplerini oluşturmaktadır. Ancak 1950 sonrası dönemde yaşanan demografik değişim farklı bir yönde gerçekleşmiştir.

Bugün geldiğimiz nokta ise dünden daha farklı görünmektedir. 1950'den sonra özellikle Afrika kıtası yoğun bir nüfus artışına sahne olmuştur. Gerçek sömürgeciliğin sona ermesi gerekse sağlık koşullarında sağlanan iyileşmeler sayesinde Afrika demografik bir güç olma eğilimi

Dünya Demografik Değişimi (Oransal)

Kıtalara Göre Nüfus Dağılımı (Milyon)

Yıllar	Afrika	Asya	Avrupa	Amerika	Diğer	Dünya
1750	106 (%13,4)	502 (%63,46)	163 (%20,61)	18 (%2,27)	2	791
1800	107 (%10,94)	635 (%64,93)	203 (%20,76)	31 (%3,17)	2	978
1850	111 (%8,8)	809 (%64,10)	276 (%21,87)	64 (%5,07)	2	1.262
1900	133 (%8,06)	947 (%57,39)	408 (%24,73)	156 (%9,45)	6	1.650
1950	229 (%9,08)	1.403 (%55,42)	547,2 (%21,61)	339 (%13,4)	12,6	2.532

Kıtalara Göre Nüfus Dağılımları (Milyon)

Yıllar	Afrika	Asya	Avrupa	Amerika	Diğer	Dünya
2017	1.256 (%16,6)	4.504 (%59,6)	742 (%9,8)	1.007 (%13,3)	41	7.550
2030	1.704 (%20)	4.947 (%57,8)	739 (%8,6)	1.113 (%13)	48	8.551
2050	2.528 (%25,8)	5.257 (%53,7)	716 (%7,3)	1.215 (%12,4)	57	9.772
2100	4.468 (%40)	4.708 (%42)	653 (%5,8)	1.211 (%10,8)	72	11.184

göstermeye başlamıştır. Bu eğilim her geçen gün daha da görünür hale gelmektedir. BM Ekonomik ve Sosyal İşler Departmanı'nın 2030, 2050 ve 2100 projeksiyonlarına göre Afrika nüfusu Asya nüfusuna yaklaşmaktadır. Bu veriye göre Asya ve Afrika önümüzdeki yıllarda toplam dünya nüfusunun %80'inden fazlasına ev sahipliği yapacaktır.

Bu projeksiyondan da anlaşıldığı gibi önümüzdeki yıllara damgasını vuracak bir değişim bizleri beklemektedir. Gerek Asya gerekse Avrupa ve Amerika kıtalarının nüfusları oransal bazda düşerken sadece Afrika kıtası ters yönde bir eğilim içerisindedir. Afrika nüfusu oransal olarak muazzam bir yükseliş trendi göstermektedir. Bu durum yaşanan bir dünyada gençlik

dinamizmini koruyan bir Afrika'ya işaret etmektedir. Bu trendin de işaret ettiği gibi, 2030 yılında dünyadaki her 5 kişiden 1'i Afrikalı olacakken 2050 yılına gelindiğinde dünyadaki her 4 kişiden 1'i Afrikalı olacaktır. 2100 yılında ise yani bugün doğan bir bebek 80'li yaşlarında geldiğinde her 5 kişiden 2'si Afrikalı olacaktır.

Dünya demografisindeki bu değişimin pek çok alanda yansımalarının görülmesi beklenmelidir. Siyasi, ekonomik, kültürel ve hatta dinî dengeler açısından bu verinin yorumlanması gerekmektedir. Afrika, hem Türkiye'ye yakınlığı hem de İslam coğrafyasının hatırı sayılır bir bölümünü kapsadığı için bu demografik artışın tesirleri üzerinde durulmalıdır.

Afrika önümüzdeki yıllarda toplam dünya nüfusunun %80'inden fazlasına ev sahipliği yapacaktır.

Afrika'nın Demografik Yükselişi

Afrika kıtasının günümüzde en dikkat çekici yönü kıtadaki yaş ortalamasının dünya ortalamasının çok altında olmasıdır. Kıta şaşırtıcı derecede genç bir nüfus yapısına sahiptir. Bu durumun temel sebebi

yüksek seviyelerde seyreden nüfus artış oranlarıdır. Bugün doğurganlık oranında dünya ortalaması kadın başına 2,4 seviyesinde iken bu oran Afrika'da ortalama 4,7 çocuk seviyesindedir. Bu durumun doğal bir sonucu

olarak Afrika nüfusu dünya ortalamasına göre iki katı hızlı artmaktadır. Her ne kadar Afrika için de doğurganlık oranı azalma eğiliminde olsa bile 2100'e gelindiğinde ancak kadın başına 2,1 seviyesine gerileyecektir. Yani 2100 yılında bile Afrika kıtasında nüfus artışı yavaşlayarak devam etme eğiliminde olacaktır.

Bugün Afrika'nın nüfus yapısına bakıldığında dinamizm hemen fark edilmektedir. Kıta nüfusunun %41'i

0-14 yaş grubu içinde yer almaktadır. 15-24 yaş grubunun nüfus içindeki oranı %19 iken 25-59 yaş grubuna dâhil olanlar nüfusun %35'ini oluşturmaktadır. 60 yaş ve üzeri olanlar ise %5'i temsil etmektedir. Bu durum bize söylediği şey Afrika'nın henüz daha genç

bir delikanlı olduğudur. 0-14 ve 15-24 yaş grubu birlikte düşünüldüğünde kıta nüfusunun ortalama %60'ı henüz hayatın ilk evrelerindedir. Tüketici

konumundaki bu grup henüz üretken değildir.

Bu oran bazı Afrika ülkelerinde kıta ortalamasının da üstündedir. Örneğin günümüzde kadın başına ortalama 7,48 çocuk düşen Nijer'de nüfusunun %50'si 0-14 yaş grubu içindedir. Yani Nijer'de yaşayanların yarısı bebeklik ve çocukluk evresindedir. 15-24 yaş grubu da dâhil edildiğinde Nijer nüfusunun %70'i 0-24 yaş grubundadır. Buna karşın aynı oran Türkiye için %40, Fransa için %30, Almanya için %23 seviyesindedir. Uganda, Tanzanya, Somali, Nijerya, Angola, Mozambik, Benin, Burundi, Kamerun, Çad, Gambiya, Malavi, Mali, Senegal, Zambiya ve Demokratik Kongo Cumhuriyeti gibi ülkeler Afrika kıtasında ortalamanın üzerinde genç nüfus barındıran ülkelerdir.

0-24 yaş grubuna dâhil olan nüfus bakımından Afrika kıtası diğer kıtalara göre oldukça avantajlı bir durumdadır. Bu yaş grubunda olanların genel nüfus içindeki oranı Avrupa'da

Kıta nüfusunun ortalama %60'ı henüz hayatın ilk evrelerindedir. Örneğin Nijer nüfusunun %70'i 0-24 yaş grubu içindedir.

%27 iken Asya kıtasında %40'tır. Bu oran yukarıda da zikrettiğimiz gibi Afrika kıtasında %60 seviyesindedir. Bu durum Afrika için hem büyük bir avantajı hem de bazı dezavantajları akla getirmektedir. Üretkenlik bakımından bu iyi bir fırsatı temsil etmektedir ancak bu durumun eğitim ve iş olanakları ile desteklenmesi gerekmektedir. Bu da Afrikalı politika yapımcılar için büyük bir meydan okumadır. Eğer genç nüfusun eğitim ve iş gibi ihtiyaçları karşılanamazsa bu durum güçlü göç dalgaları doğurabilecekken aynı zamanda politik istikrarsızlığa da yol açabilecek potansiyele işaret etmektedir.

Bu durum aynı zamanda Afrika ile ilişkilerini geliştirmek isteyen aktörlerin de göz önünde bulundurması gereken bir realitedir. Afrika ile girilecek ilişkilerin bir boyutuyla mutlaka 0-24 yaş grubuna hitap etmesi gerekmektedir. Kıtanın geleceğini şekillendirecek bu nesil 2030-2050 arası dönemde Afrika'nın yetişkin nüfusunu temsil eder hale gelecektir.

1950-2100 Arası Dönem

Günümüzde dünya nüfus artışı önemli ölçüde doğum oranlarının yüksek olduğu ülkelerdeki nüfus artışından kaynaklanmaktadır. Bu noktada doğurganlığın dünya ortalamasının üstünde seyrettiği Afrika ülkeleri önemli bir rol oynamaktadır. Kıta içerisinde kadın başına ortalama 7,48 çocuğun düştüğü Nijer doğurganlığın en yüksek olduğu ülkedir. Somali, Mali, Çad, Angola, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Burundi, Gambiya, Uganda, Nijerya, Burkina Faso, Uganda, Zambiya, Mozambik ve Tanzanya kıta içerisinde doğurganlığın yüksek olduğu diğer ülkelerdir. Dikkat edileceği gibi

bu ülkelerin tamamı Kuzey Afrika'nın dışındaki ülkelerdir. Yani günümüzde Afrika nüfus artışının ana kaynağı Arap olmayan Afrika'dır. Sahra-altı Afrika ülkelerindeki nüfus artış hızı Kuzey Afrika ülkelerine kıyasla daha fazladır. Her ne kadar şimdilik kıta içerisinde ekonomik güç Kuzey Afrika'da toplansa da demografik güç Sahra-altı Afrika'da yoğunlaşmaktadır.

1950-2100 arası dönem Afrika nüfusunun kıtasal ölçekte muazzam derecede büyüme eğiliminde olduğu bir döneme işaret etmektedir. 1950'lerde henüz 200 milyonu aşmış olan kıta nüfusunun 2100'lü yıllara doğru 4,4

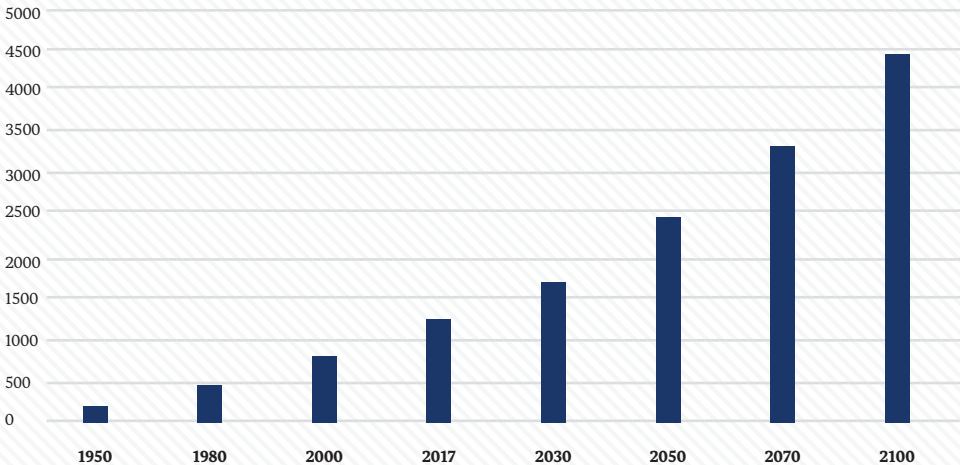
1950-2100 arası dönem Afrika nüfusunun kıtasal ölçekte muazzam derecede büyüme eğiliminde olduğu bir döneme işaret etmektedir. 1950'lerde henüz 200 milyonu aşmış olan kıta nüfusunun 2100'lü yıllara doğru 4,4 milyara ulaşacağı tahmin edilmektedir.

milyara ulaşacağı tahmin edilmektedir. 150 yıl gibi bir süre zarfında meydana gelmesi beklenen bu dönüşümün Afrika'yı 21. yüzyılın ikinci yarısından itibaren demografik güç haline getirmesi beklenmektedir.

1950 ile 2100 arası 150 yıllık periyod göz önünde bulundurulduğunda ortaya çok ilginç bir tablo çıkmaktadır. 2. Dünya Savaşı'nın hemen sonrasında dünyanın yoğun nüfus barındıran ülkeler listesine bakıldığında 38 milyon nüfusu ile 13. sıradaki Nijerya ve 21 milyon nüfusu ile 21. sırada yer alan Mısır dikkat çekmektedir sadece. Bugün ise bu liste biraz daha farklı bir görünüme sahiptir. Dünyanın en yoğun nüfuslu ülkeler

sıralamasında ilk 25 içerisinde 6 Afrika ülkesi yer almaktadır. Ancak 2050 projeksiyonuna göre en kalabalık ülkeler sıralamasında ilk 31 içerisinde 12 Afrika ülkesi dikkat çekmektedir. Bunlar arasında 411 milyon nüfusu ile Nijerya 3. sırada yer alırken 202 milyon nüfusu ile Demokratik Kongo Cumhuriyeti, 191 milyon nüfusu ile Etiyopya, 153 milyon nüfusu ile Mısır, 138 milyon nüfusu ile Tanzanya, 106 milyon nüfusu ile Uganda bulunmaktadır. Aynı projeksiyonda Türkiye nüfusunun da 2050 yılında 96 milyona ulaşması öngörülmektedir. Bu da günümüzde Nijerya hariç nüfusu Türkiye'den daha geride olan pek çok Afrika ülkesinin nüfusunun 2050 yılında Türkiye'yi geride bırakacağı anlamına gelmektedir.

2100 projeksiyonu göz önüne alındığında ise nüfus yoğunluğu bakımından en kalabalık 32 ülkenin 17

1950-2100 Arası Dönemde Afrika Kıta Nüfusu

Bazı Afrika Ülkelerindeki Nüfus Artış Beklentisi (Milyon)

ÜLKE	2017	2050	2100
Nijerya	191	411	794
Dem. Kongo Cum.	81	197	379
Tanzanya	57	138	304
Etiyopya	105	191	250
Uganda	43	106	214
Mısır	98	153	199
Nijer	21	68	192
Angola	30	76	173
Kenya	50	95	142
Sudan	40	80	139
Mozambik	30	68	135
Fildişi Sahilleri	24	51	104

tanisinin Afrika ülkesi olması beklenmektedir. Bu projeksiyona göre Nijerya nüfusunun 800 milyona yaklaşması beklenirken Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nin nüfusunun 400 milyon seviyesine, Tanzanya'nın ise 300 milyon seviyesine gelmesi beklenmektedir. Ayrıca Sudan, Mozambik,

Fildişi Sahilleri, Madagaskar, Angola, Nijer, Kenya, Zambiya ve Kamerun'un nüfuslarının Türkiye'yi geride bırakması da öngörülmektedir. Aynı dönemde günümüzde nüfus bakımından iddiasız görünen Mali ve Burkina Faso gibi ülkelerin bile Türkiye nüfusuna yaklaşması beklenmektedir.

Müslüman Afrika

Pew Research analizlerine göre 2010 yılı itibarıyla Müslümanların dünya genelindeki toplam nüfusu 1,6 milyar dolaylarındaydı. 2020 itibarıyla bu rakamın 1,9 milyar geçmesi beklenmektedir. Bu, dünya nüfusunun %25'ine tekabül etmektedir. 2050 yılına yönelik beklenti ise 2,8 milyardır. Bu da dünya nüfusunun %30'una denk gelmektedir.

Afrika kıtası sömürgecilik yıllarında yoğun misyonerlik faaliyetlerine maruz kaldı. Bugün de kıtada misyonerlik faaliyetlerinin hız kesmeden devam ettiğine şahit olmaktayız. Ancak buna rağmen kıta nüfusunun büyük bölümünü

Afrika Müslümanlarının İslam dünyasındaki nüfusun %28'ini oluşturduğu görülmektedir. 2050 yılına yönelik beklenti de ise bu oranın %37'ye çıkması öngörülmektedir.

Afrika ve Sahra-altı Afrika Nüfus Dağılımları (Milyon)				
	Afrika Toplam Nüfusu	Afrika Müslüman Nüfusu	Sahra-altı Afrika Nüfusu	Sahra-altı Afrika Müslüman Nüfusu
2010	1.027	452 (%44)	823	248 (%30)
2050	2.528	1.030 (%45,5)	1.900	670 (%35,2)

Müslümanlar oluşturmaktadır. 2010 yılı itibarıyla Afrika kıtasının toplam nüfusu içinde Müslümanların oranı %44'tü. 2050 yılına yönelik beklenti ise kıta nüfusunun %45,5'inin Müslümanlardan oluşması yönündedir. Yani Afrika kıtasında Müslüman-Hristiyan dengesi Müslümanların lehine değişme eğilimi içindedir.

2010 yılı verileri ışığında Müslümanların dünya genelindeki toplam nüfusunun 1,6 milyar olduğu ve Afrika Müslümanlarının İslam dünyasındaki nüfusun %28'ini oluşturduğu görülmektedir. 2050 yılına yönelik beklentide ise bu oranın %37'ye çıkması öngörülmektedir. Yani o yıllarda nüfusu 2,8 milyara ulaşacak İslam âleminde her üç kişiden biri Afrika kimliği taşıyacaktır.

Afrika kıtasında İslam'ın güçlenmesindeki ana etken Sahra-altı Afrika'sındaki nüfus artış hızıdır. 2010 yılında Sahra-altı Afrika'da yaşayan Müslümanların nüfusu 248 milyon iken bu sayının 2050 itibarıyla 2,5 kat artarak 670 milyona ulaşması beklenmektedir. Bu durum özellikle Sahra-altı Afrika'da Müslüman kesimlerde doğurganlık oranının ortalamadan daha yüksek seyretmesinden kaynaklanmaktadır. Örneğin Nijerya'da Müslümanların genel nüfus içindeki oranı

günümüzde %48 seviyesinde iken bu oranın 2050 yılında %58,5 seviyesine çıkması beklenmektedir. Kıtadaki değişmeye paralel olarak Nijerya, Müslüman-Hristiyan dengesinin eşit olduğu bir durumdan Müslümanların çoğunlukta olduğu bir duruma geçme eğilimindedir.

Bu veriler ışığında ortaya çıkan sonuca göre Afrika kıtasında sayısal olarak İslam güçlenmekte ve aynı oranda da İslam ümmeti Afrikalılaşılmaktadır. İlginç bir şekilde aynı durum Hristiyanlık için de geçerlidir. 2010 yılı itibarıyla dünya Hristiyanlarının %25'i Avrupa'da yaşarken bu oran hızla düşmektedir. 2050'li yıllarda dünya Hristiyanlarının sadece %15'inin Avrupalı olması beklenmektedir. Buna karşın Sahra-altı Afrika'nın Hristiyanlığı temsil gücünde artış beklenmektedir. 2010 itibarıyla Sahra-altı Afrika dünya Hristiyan nüfusunun %24'üne ev sahipliği yaparken bu oranın 2050 itibarıyla %38'e yükselmesi beklenmektedir. Yani dünyadaki her 100 Hristiyan'dan 38'i Afrika kimliği-ne sahip olacaktır.

Ancak buraya bir not düşmek ihtiyacı hissettiğimizi belirtmeliyim. Afrika'daki Müslüman nüfusu özellikle belli çevreler tarafından kıtaya Hristiyan kimliği verebilmek adına kasıtlı

olarak düşük gösterilme eğilimindedir. Bu realiteyi sayısal olarak ifade etmek mümkün görülmemekle birlikte objektif saha çalışmalarına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu hususu göz

önünde bulundurmakla birlikte en azından Afrika'da Müslüman nüfusun projeksiyonlarda öngörülenden daha yüksek gerçekleşme eğilimine sahip olduğunu belirtmekle yetinelim.

Demografik Büyüme Avantaj mı Dezavantaj mı?

Önümüzdeki yıllarda beklenti, teknolojinin insan hayatına daha fazla müdahil olması ve robotlaşmadır. Bu beklenti doğrultusunda robotların iş gücü piyasasında daha fazla yer alacağı bir geleceğe doğru yürüyoruz. Peki, böyle bir ortamda demografik büyüklük ne anlama gelmektedir? Afrika'nın demografik yönden genişlemesi bir avantaj mı yoksa dezavantaj mı doğurmaktadır?

Bu sorulara cevap olabilecek bir öngöründe bulunmadan önce sosyoekonomik kalkınma ile nüfus politikaları arasında yakın bir ilişkinin bulunduğunu tekrar hatırlatmakta fayda vardır. Bu yüzden hükümetler nüfus politikalarını yöneterek sosyoekonomik kalkınmayı üst seviyelere çıkartmayı hedeflemektedir. Bunun en kestirme yöntemi ise genellikle doğurganlığı ve nüfus artışını dizginleyen aile planlaması olarak görülür. Ancak bu politika aynı zamanda nüfusun duraganlaşmasına yol açarak dinamizmi de sekteye uğratır. Modernleşme, şehirleşme ve kadınların iş piyasalarına daha yüksek oranda giriş yapmaları gibi nedenler de nüfusun seyrini etkileyen etmenler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Her ne kadar nüfusun optimum seviyede tutularak ülke fertlerinin eğitim, gıda, sağlık gibi ihtiyaçlarının optimum düzeyde karşılanabilmesi ideal çözümmüş gibi görünse de dünya tarihi ekonomik yükselişle demografik yükseliş arasında doğrusal bir ilişki olduğunu göstermektedir. Büyük veba salgınları ve din savaşları ile tükenme noktasına gelen Avrupa, Ortaçağ sonrasında gerçekleştirdiği nüfus artışı ile sanayileşme evresine girmiştir. 1960 sonrası Asya'nın yükselişi de benzer bir nüfus artışı ile paralellik göstermiştir. 2. Dünya Savaşı sonrası Amerika'nın yükselişi de aynı şekilde demografik bir yükselişe eşlik etmiştir.

Bugün dünyada teknolojinin daha yoğun kullanıldığı ve robotlaşmanın arttığı yadsınamaz bir gerçeklik arz etmektedir. Ancak bunun Afrika için geçerli olduğunu söylemek mümkün değildir. Bugün Afrika'da gerek tarımsal gerekse de diğer sektörlerdeki üretim büyük oranda emek yoğun gerçekleşmektedir. Bu nedenle Afrika ülkelerindeki iş piyasaları artan düzeyde genç iş gücüne ihtiyaç duymaktadır.

Gıda Güvenliği ve Su

Nüfus artışının baskı uyguladığı alanlardan ilki kuşkusuz gıda güvenliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Artan nüfusu beslemek ve gıda ihtiyaçlarını azami ölçüde tedarik etmek devletlerin temel görevlerinden biridir. Bu baskıyı azaltmak isteyen hükümetlerin gıda üretimi (tedariği) ile nüfus büyümesi arasında denge kurması beklenmektedir. Bu yüzden düşük üretim ya da verimsiz üretim koşullarının gerçekleşmesi, artan nüfus üzerinde gıda yetersizliği ve beslenme sorunları gibi problemlerle tezahür etmektedir.

Günümüzde Afrika ülkelerinde sıklıkla karşılaşılan gıda yetersizliğinin önümüzdeki dönemlerde daha iyi bir hal alması için gerçekleşecek yoğun nüfus artışı ile gıda tedariği arasında uyumun sağlıklı bir düzeyde sağlanması gerekmektedir. Bu konu özellikle Nijer, Somali, Sudan, Etiyopya gibi dö-nemsel gıda krizlerinin sıklıkla karşılaşıldığı ülkelerde kritik bir önem arz etmektedir. Yoğun nüfus artışına sah-ne olan bu ülkelerin gıda krizleri karşısında dirençlerini arttırabilmeleri, tarımsal altyapılarını güçlendirmekten ve insan kaynaklarını eğitmekten geçmektedir. Aksi durumda bu ülkelerin bu uyumu sağlayamamaları gıda krizleri ile daha sık karşılaşacakları anlamına gelmektedir.

Gerek Dünya Bankası olsun gerekse Afrika Kalkınma Bankası, son dönemde yayınladıkları raporlarda Afrika'nın

geleceğinin tarımsal üretime bağlı olduğunu teyit etmiştir. Kıtanın artan nüfusunu besleyebilmesi öncelikle ziraat üretiminin daha modernize ve verimli hale gelmesine bağlıdır.

Kıtadaki nüfus artışının gıda üretimi üzerinde oluşturduğu baskının bir benzeri su kaynakları üzerinde de oluşmaktadır. Günümüzde özellikle Sahra-altı Afrika'da temiz suya erişim imkânlarının kısıtlı kaldığı düşünülürse su kaynakları üzerindeki artan baskı ciddi sonuçlar doğurmaya meyyaldir. Bu durumun bir neticesi olarak yer altı su kaynakları, akarsu, nehir ve göl gibi

içilebilir su barındıran havzaların stratejik önemi giderek artmaktadır.

Buna ilaveten Afrika'da sulama ve tarımsal kullanım amacıyla nehirler üzerinde baraj ve gölet inşasının giderek hızlandığı bir evrede bulunuyoruz. Gerçekleşmeye başlayan bu projelerden bazılarının şimdiden devletler arasında anlaşmazlık doğurduğuna da şahit olmaktayız. Önümüzdeki yıllarda nüfus artışının doğuracağı su kullanım ihtiyacı üzerindeki baskı nedeniyle Sahra-altı Afrika nüfusunun %20'sinin temiz suya ulaşım sıkıntısının devam edeceği tahmin edilmektedir.

Yoksulluk ve Göç

Yoksulluğun hâlâ Afrika'da çözüm bekleyen temel sorunlardan biri olduğu göz önünde bulundurulursa sosyoekonomik kalkınma ve nüfus artışı arasındaki ilişki düzeyinin yoksulluğu azaltacak yönde seyretmesi gerekmektedir. Kıtada gerçekleşen göç dalgalarının büyük oranda yoksulluğa bağlı olduğunu da unutmamak gerekir. Kuzey Afrika ülkeleri üzerinden gerçekleşen göçmen akışı Avrupa'yı hedeflerken Kızıl Deniz ve Aden Körfezi üzerinden gerçekleşen göçmen akışı ilk etapta Ortadoğu ülkelelerini hedef almaktadır. Bahsi geçen bu coğrafyada bugün hemen hemen her ülkede irili ufaklı Afrikalı göçmen grupları bulmak mümkündür. Yoksulluk sorununun devam etmesi ve teröre bağlı iç karışıklıkların yaşanması, mevcut göç dalgalarını daha da güçlendirme eğilimi barındırmaktadır.

Afrika'da gerçekleşen ekonomik büyümenin daha adil ve sağlıklı bir seviyede gerçekleşmesi zengin-yoksul sınıfların arasında kalan orta sınıfın büyümesine yardımcı olacaktır. 2000'li yıllardan beri Afrika ülkelerinin kaydettiği ekonomik büyüme rakamları farklı yorumlara açık olsa da kıta ekonomisinin dünya ortalamasının üstünde bir büyüme gösterdiği görülmektedir. Ancak bu büyümeden elde edilen maddi kazanımların kronikleşen yoksulluk problemini hafifletmesi için daha adilane bir paylaşım mekanizması gerekmektedir. Kıta genelinde aşırı yoksulluk sınırında yaşayan geniş kitlelerin olduğu göz önünde bulundurulursa önümüzdeki yıllarda Afrika'nın ihtiyacı olan şey hem büyüme hızını korumak hem de büyümeden elde ettiği kazanımların daha adil paylaşılmasını sağlamaktır.

Terör ve Güvenlik

Bazı Afrika ülkelerinde teröre meyletten silahlı grupların büyük oranda çocuk savaşçıları ağlarına çekerek kullandıklarını biliyoruz. Amerika'nın özel güvenlik şirketlerinin Irak ve Afganistan gibi bazı sıcak çatışma bölgelerinde maliyeti azaltmak için Afrikalı gençleri istihdam ettiğini de biliyoruz. Her iki gerçek de bize Afrika'nın genç nüfus potansiyelinin farklı amaçlar için kullanılabildiğini göstermektedir. İşsizliğin yoğun yaşandığı ve gençlerin eğitim imkânlarından faydalanamadığı ortamlarda terör gruplarının evlendirme, maaş verme gibi vaatlerle adam devşirmesi oldukça kolaylaşmaktadır.

Yukarda zikrettiğimiz bazı verilerde Afrika'nın genç nüfus yapısına dikkat

çekmeye çalışırken bu muazzam potansiyelin başka amaçlar için kolaylıkla harcanabileceğini de görmek gerekir. Afrikalı gençlerin umutsuzluk halinde hangi kapıları çalabileceğini görmek ve bu gençlerin eğitim ve istihdam olanaklarının artırılması gerekir. Bu gerçekleşmediğinde ise gençleri kullanan terörize grupların daha yaygınlaşması ve Afrika'da siyasi, ekonomik istikrarın daha fazla zarar görmesi beklenmelidir. Silahlı gruplar ile askerî mücadele yöntemlerini önceleyen Afrika hükümetlerinin bu gerçekçi görerek daha işin başında gençlerin bu gruplara girmesinin temel nedenleri ile mücadele etmeleri gerekir.

Değerlendirme

Burada zikredilen verilerin belli var sayımlar doğrultusunda oluşturulmuş

öngörüler olduğunu bir kez daha hatırlatmak gerekir. Öngörülen nüfus senaryolarının birebir gerçekleşmesini beklemediğimizi, ancak genel gidişatı göstermek adına bu demografik analize başvurduğumuzu belirtmeliyiz. Afrika nüfus istatistikleri bazı yönlerden sorunludur. Bunun başlıca sebebi hâlâ pek çok Afrika ülkesinde güncel nüfus

sayımlarının yapılmamış olmasıdır. Bu yüzden ortaya konan rakamlar zaman zaman tahminlere dayanmak mecburiyetindedir. Bu gerçeğin farkında olmakla birlikte BM'nin kamuya sunduğu nüfus verilerini baz almayı uygun gördük.

Ortaya çıkan tablo göstermektedir ki, Afrika kıtası demografik yönden büyük genişleme yaşamaktadır. Kıtanın nüfusu önümüzdeki 80 yıllık periyotta da artmaya devam edecektir. Bunun bir sonucu olarak hem İslamiyet hem de Hristiyanlık Afrika'da sayısal olarak güçlenmekte olup Müslümanların artış hızı daha yüksek seyretmektedir. Özellikle doğurganlık oranının dünya

Afrikalı Müslümanlar önümüzdeki dönemde sadece sayısal olarak İslam dünyasının önemli bir bölümünü oluşturmayacak, aynı zamanda İslam dünyasının dinamizmini sürdürmesini sağlayacak gençliği de temin edecektir.

ortalamasının çok üstünde gerçekleştiği Sahra-altı Afrika nüfus artışının ana kaynağını oluşturmaktadır. Bu durumun ilerleyen yıllarda İslam İşbirliği Teşkilatı, Afrika Birliği, BM ve hatta Vatikan gibi kurumlara yansımaları da doğal olarak beklenmelidir. Bu tarz kurumların yanında iş piyasalarında, futbol kulüplerinde, olimpiik müsabakalarda daha sık Afrikalı yüzlerin görünmesi beklenmelidir.

Gerek Asya gerekse Afrika ile komşuluk ilişkisi içinde bulunan Türkiye, yakın bölgesindeki bu demografik değişimleri analiz etmek durumundadır. Göç dalgaları, teolojik dengeler ve bu kıtalardaki ülkelerle kurulan ilişkilerin gelişim potansiyeli bakımından bu değerlendirmelerin yapılması elzemdir. Örneğin Afrika ile ilişkilerini geliştirmek isteyen ülkemizin politika üretiminde yukarıda ortaya koyduğumuz demografik yapıyı dikkate alması, sağlıklı ve uzun soluklu politika yapımı açısından önemli görünmektedir. Afrika pazarına açılmak isteyen şirketlerin genç nüfus yapısını dikkate alması, gerek devlet gerekse sivil toplum eliyle Afrika'da yapılan kalkınma yardımlarının yine bu doğrultuda özellikle eğitim ve iş olanağı doğuracak alanları kapsamı önem arz etmektedir.

Önümüzdeki yıllarda İslam dünyasını büyük oranda temsil etmesi beklenen Afrika'nın insan kapasitesinin gelişimi oldukça kritik bir öneme sahiptir. Müslümanlar ile Hristiyanlar arasında eğitim olanaklarına erişim bakımından büyük bir dengesizliğin olduğunu da yine burada tekrar hatırlatmak gerekmektedir. Bu dengesizliğin

giderilmesi ve Afrika'daki Müslümanların eğitim şartlarının iyileştirilmesi, İslam dünyasının genelinin menfaatleri açısından gereklidir. Afrika'daki genç potansiyeli fark eden Şiilik, Selefilik gibi akımlar 1970'lerden beri kendi kamplarını genişletmek adına Afrika'ya yatırım yapmaktadır. İslam dünyasının bu gerçeğin farkında olması ve İslam'ın kıtada daha emin satışlarda güçlenmesi için politikalar üretmesi gerekmektedir.

Bu haliyle Afrikalı Müslümanlar önümüzdeki dönemde sadece sayısal olarak İslam dünyasının önemli bir bölümünü oluşturmayacak, aynı zamanda İslam dünyasının dinamizmini sürdürmesini sağlayacak gençliği de temin edecektir. Bugün herhangi bir Afrika ülkesinde camiye giden bir kişi, dikkat çekmeye çalıştığımız bu hususun önemini daha iyi kavrayacaktır. Etiyopya'da, Ruanda'da, Sudan'da, Senegal'de camileri dolduran gençlik, İslam dünyasının da geleceğine dair ip uçlarını vermektedir.

Bu analizde amacımız, Afrika'nın parlak bir geleceğe sahip olacağını ya da çok kötümser senaryolara sahne olacağını göstermek değildir. Böyle bir yaklaşımın aksine Afrika'nın geçirdiği demografik dönüşüme dikkat çekerek avantaj ve dezavantaj gibi görünen hususlara dikkat çekmektir. Son kerte de söyleyebileceğimiz, bu dönüşümün iyi anlaşılması ve analiz edilmesi gerektiğidir. Hem Türkiye'nin hem de İslam dünyasının Afrika ile ilişkilerine bu demografik dönüşüm ilerleyen yıllarda damgasını vuracaktır kuşkusuz.

İNSAMER
İHH İNSANI VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
İHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

Afrika'nın Geleceği

Bir Nüfus Analizi

Nuhun Gemisi

Sayfa Tasarım: Fatih Hacıoğlu

Baskı: Pelikan Basım Maltepe Mh. Gümüşsuyu Cd.

Odin İş Merkezi No. 28/1 Topkapı-İSTANBUL

“21. yüzyılın Afrika yüzyılı olacağı” iddiasını artık daha sık duymaya başladık. Peki, bu iddia özünde hangi varsayımları barındırıyor? Biz bu raporda bu iddiayı daha somut bir hale getirmeye çalıştık. Her şeyden önce Afrika’yı bekleyen muazzam demografik dönüşümü analiz ederek önümüzdeki yıllarda Afrika’nın nasıl şekilleneceğine bir göz attık. 2050 sonrası bizleri bekleyen manzara artık Afrika’ya yönelik kalıplaşmış bakış açılarının değişmesini gerektirmektedir.